

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

СТРАЖИЛОВО

ВЛАСНИК И УРЕДНИК ЈОВАН ГРЧИЋ.

БРОЈ 23.

У НОВОМ САДУ, 7. ЈУНА 1892.

ГОД. V.

ПЕСНИШТВО.

КОЊАНИК ДИВЉАК, СТРАХОТНИК.

(ПО ХАМЕРЛИНГУ)

На црну коњу зајезд'о
Кроз доба поноћно
Коњаник дивљак, страхотник, —
Ко ли је, боже, то?

Пред њиме јури ордија,
Гесло јој: ужас, лом;
Ал престиже ју коњаник
На црном хату свом.

Пред њиме лети гавран црн,
Злослутник брзолет; —
Ал престиже га коњаник,
Тај кивни разбивет.

Пред њим се стрела отпела,
Сва црна у свом злу; —
Ал јахач језди стрелице,
Пак престиже и њу.

Кроз тмину језди јахач брз,
И лов ће стигнут' свој;
Чујемо шкринат зуба му, —
Ал не знамо га, ко ј'.

Месец се стрепом промоли
Кроз облак разадрт — — —
Парин је — јаој — *Зараза*,
А јахач му је: *Смрт*.

Змајова.

ТИ СИ КАО УБАВ ЦВЕТАК...

(Х. ХАЈНЕ)

Ти си као убав цветак
Мила, чиста, бајна, —
Кад те гледим, мене стисне
Туга — тиха, тајна.

Склопио бих чисто руке,
Молећ вишњу силу,
Да те удиљ и одржи
Бајну, чисту, милу.

Благоје Бранчић.

Handwritten notes in the right margin, including the name 'Благоје Бранчић' and dates like '(18-19-1923г.)'.

ХАНЕ ДАН.

Хоћете ли да сазнате душевну физијономију којег народа те да што поузданије оцените, у колико се приближио општем идеалу човека, сврси савршенства, загледајте у његове обичаје, али не оне, што се извештаченим путевима

изазивају, већ у обичаје, који се од колена на колена, с оца на сина, тако рећи, с крвљу наслеђују, као што се и обличје дедова обнавља на праунуцима и непрекидном потомству.

Таквих обичаја има у свакоме народу

и они га приказују оделитим типом између других типова; они су ризница драгоценог искуства, културне и душевне висине, до које се народ успео, а та разноликост у општем складу различитих народа и племена и чини ону општу хармонију, као и тонови на гласовиру, који се под додиром уметникових прстију, од најтамнијих до најјаснијих звукова, у мелодичан склад сливају. Али ни код једнога народа не ћете наћи толико и таквих обичаја, у *крви*, који би племенитом основом својом гонили човека да се што више као *човек* развија, ма и у натач својим материјалним интересима; ни у једнога не ћете наћи таквих обичаја, који би га гонили на *илеменитост*, па ма она била од недогледне штете по материјални опстанак, ако не његове особе, а оно његових потомака. Такви обичаји не цвате на „просвећеном“ Западу, њихово је гнездо на „варварском“, непросвећеном Истоку, на коме се и дан данашњи мирис питеме ружице надмеће са сањаличким прижељкивањем славујевим и севдисанком харемске лепотице. Од отих многобројних обичаја напоменућу, за сада, само један, под именом: „Хане дан“.

Чујте!

Европа има два племства: физичко и материјално, *илемство крви* и *новчано*. Прво се поноси разбојничком *мишицом* давно преминулих дедова, а друго разбојничком *кесом*, у коју се слива крвави зној хиљадама сиротана, који, залажући свој ум и снагу туђем благовању, умиру у јаду и чемеру, јер не имађаху прилике или довољно вештине да и сами постану оно исто, што и њихов повчани племић. Пред ова два племства повијамо своја колена, славимо их, обожавамо их, лижемо прах са њихових обућа, и грлећи им понизно колена, испитујемо, са које ли су стране слабији те да их у згодном часу на земљу бацимо. То вам је Запад! На извијеној пирамиди људских костију и сиротињског зноја прослављају свој тријумф: *мишица* и *кеса*, а у њихову подножју видите како се све већма и већма шири *гладан стомак* потчињених и бедних милијона, стомак, који зјапи ужасном празнином и претњом, да оба величанства немилосрдно прогута. Ми-

шица, *кеса* и *стомак*, то су племства Запада; а *срце*? а *душа*? Тога нема! Обичаји Запада не познају племство *срца* и *душе*, оно је својина Истока, „варварског“ Истoka, камо овог часа стижемо.

Ево нас у повеликој, турској „касаби“. Још из далека привлаче нам поглед многобројна вига минарета, која се, као највиша палмова стабла, узвијају над морем кровова и зеленила. Тесне и кривудава махале вијугају тамо амо а ми пролазимо кроза њих, међу дугим и високим зидовима, који неповерљивом саревшивошћу скривају домове и авлије правоверних од радознала погледа туђих очију. По узаним улицама безбрижно ленује немар и нечистота, подсећајући нас на крајњу зачмалост сањивог Истока, а све ово гони те на помисао: како ли је тек за овим зидовима, у авлији и дому правовернога? Али Турчин је забравио тврдо малени кашифик, урезан у једноставном зиду, кроз који се једва провлачи, и да, срећом, нема оних узаних а дугуљастих мазгала у зидовима, који служе правоверноме за наслон цушке, да се од спољашњег напада брани, би се незадовољан и суморан кући врнуо. Прислони главу на мазгале и погледај! Верујеш ли очима? Та то је прави рај! Пред тобом је спретна и укусна двокатница, начичкана срчали пенџерима и пространим доксом, који мал те не опасује целу кућу, а са кога се право у зелену банту погледа. Небројено воће, брижљиво однеговано и облагорођено, повија се под теретом најсочнијега плода, а зелена, ситна травица, прошарана разнобојним цветићима, личи на преголемо персијско сецаде. По њојзи је полагао дебели хлад те чува од подневне жеге правовернога, који на шареном ћилиму седи и срце паргиле, сав предат слатком осећању оне лепости, која је тако налик поветарцу, што разблажује жар летње припеке. По дугој, у векико проседелој, бради рекли би смо да је поодавна превалио подне живота; али он је још довољно снажан а да би се могао у старце убројати. То је богат човек, по имену, *Дервиш ага*.

Замишљено одбија густе димове из својих паргила и тек по кад кад прене задовољно, слушајући како над његовом главом,

на граници крушке караманке, цвркућу две тичице, што се, опустивши раширена крила и реп, онако слатко кљуновима љубе. Дервиш ага, као и сваки Турчин, ужива у цвркутању тичица, гледа их, весели им се и у себи тумачи лепршање њихово.

Не потраја дуго, а у банту уђе некакав рајетин, оборене главе и тужна погледа. На неколико корачаји, пред агом, стави руке на прса, поклони се и смерно стаде.

Ага се пробуди из својих сањарија.

— А, ти си, Никола! Које добро?

— Камо да је добра, честити ага, ама зло је, зло!

— Шта говориш море? Да ти није ко год болаи?

— Није, ага; ама ако нам ти не помогнеш, пропаћемо као нико наш! Сејмени ми везаше брата и одведоше у хапсу. Веле да то чине по пашиној заповести.

— Казуј море, за што га одведоше?

— А ко би то знао, честити ага; веле да га неко обедио, да је хаини.

— Штета — мисли Дервиш ага — штета, он је добар човек. Мало је арамија, ама опет добар. Како сада да му се помогне?

— Бог па ти, честити ага! Ти можеш много. Та зар имаде у овој земљи инаца, који би могао што Дервиш-аги одрећи? Дервиш ага је Хане дан; он може много.

— Може! може! Не може ни Дервиш ага, ако закон и људи не дају. Тако је то! Али хајде, покушају. Јован је честит човек; штета да тамо иструне. Севан јесте, ама нека припази после, да ми образ њега ради не црвени.

И Дервиш ага устаде. Мало погурен тихо корача кроз криве и узане махале, док не стиже у чаршију. Нико не прође мимо њега а да му не укаже селамом и питомим осмејком пошту, као да је паша и нешто више.

У пашину сарају дочекују Дервиш-агу, као и самога пашу, покорно, али још нешто боље: са пријатним осмејом, који као да ти каже: баш си нам мио, сви те волимо! А тим осмејком, у коме љубав трепери, не дочекује се ни паша ни везир. Он је и од везира више.

Паша га је дочекао онако исто при-

јатним изразом, као и они у чаршији и сарају. Али Дервиш ага, поред свега тога поштовања и љубави, стоји пред пашом, као што доликује млађему пред старијим.

— Седи, Дервиш-ага, седи! Да се ниси уморио?

— Нека, честити пашо, писам умораи. Ама срце је уморно, невоља ме пред твоје лице догопи.

— Седи, дѐ! Ако невољи имаде лека, лако ћемо је одагнати.

— Ти можеш, честити пашо!

— Слушам те, ага.

— Дођох да ти се замолим за онога Влаха, што га данас затвори. Добар и поштен човек, мало је несташан, ама ипак добар. Опрости му, пашо, за сада! Штета да чами тамо, а код куће му стоји толики посао не довршен, па ситна дечица. Учипи, пашо, севаи је.

— Ама, оно је бунџија.

— Ех, бунџија! Млад човек па мало несташан, ето, то је све!

— Кад ти тако велиш, Дервиш-ага, онда ћу га пустити. Твоја је света, не могу ти воље кварити.

По заповести пашиној доведоше млада човека. Паша га укори и рече му како би иструнуо тамо, да га није Дервиш ага измолио, за то нека од сада буде мирнији ако не жели да и по други пут дође амо, од куда се лако не излази.

Па ко је тај Дервиш ага? Је ли власт? Је ли какав стари државник или јунак? Од куда њему толико моћи, да лепом речју најтврђе тамнице отвара? Ко је он?

Дервиш ага је обичан, имућан човек, као и многи други; али ни један од тих није толико поштован и признаван од свију, као што је то Дервиш ага. И народ и власт и Турчин и рајетин поштују Дервиш-агу. Дервиш ага је — Хане дан! Је ли човек затворен, а још није осуђен, ма шта да је згрешио, биће слободан ако за њега Дервиш ага замоли. Ако је већ осуђен, на његову молбу устају најугледнији грађани и иду пашу па ће га измолити, ма да је већ и на „бит пазар“ пошао.

Запитате ли, од куда толико моћи овоме човеку, сваки ће вам одговорити, то је: Хане дан.

Хане дан је титула, коју човек задо-
бија многобројним добротворствима у своме
животу. То је племство *срца и душе*, ко-
је се већма уважава него и само везир-
ство; јер на везиру стоји милост царева,
а *Хане дан*, он је небесни; душа и срце
његово испуњени су милошћу највишег
бића и тешко томе, ко би ма и сенку ба-
цио на *Хане-дана*. Он је божји. Горња
елика приказује вам Хане-дана. И нема
Турчина, нема власти, која би што одре-
кла Хане-дану, кад он замоли, само ако је
то у власти дотичних. Разуме се да ни
Хане дан не ће за неваљала молити и ра-
дити, а кад већ замоли, био би грех да
му се не учини.

Али да до те почасти дође, Хане дан
мора имати врло племенито срце и душу.
Он је милостив, помаже сиротињу, удаје
сироте, а у његовој је кући као у какву
велику хапу, чија су врата свакоме отво-
рена. Који год онамо паиће, може јести,
пити, па ако је путник или човек, који мо-
ра подуже остати ради послова, може и
по два три дана гостити се, а Хане дан
не само да му не ће замерити, него ако
је сиромашак путник, он ће га још и да-
ривати; а све то за што? Само за то, што
у таквим делима својим он види највећу
задужбину, коју својој души и успомени
предака подиже. Доброчинство је милост
небесна; срце је кадијоница божја, а до-
брочинство најмирисији тамјан, што се
из те кадијонице у престо Алахов извија;
па свако добро дело, што човек на земљи
учини, Бог се на небу осмехне. Колико
их је богаташа на „просвећеноме“ Западу,
који за живота не дадоше ни Богу та-
мјана, а кад зачухе, како им на вратима
дома куца рука вечности, и видеше да не
могу са својим благом на онај свет, на-
чинише се „добродетелни“ и оставише све
на добре сврхе. Камо да су за живота
добра чинили, па ма по смрти њиховој и
не заостало ништа!

Ово поштовање Турака наспрам Хане-
дана простире се и на његове синове.
Њих називају: *Хане дан заде*, а то ће
рећи: *деца добротворева*. Није никакво чудо,
ако и потомци пођу трагом предака те и
„*Хане дан, заде*“ постану *Хане дан*.

Али бива, да који Хане дан, било
услед добротворства или других незгодних
прилика, осиромаша са свим. Његова деца
остану често без игде ичега. Онда је ту
на помоћи наша, који, знајући шта је све
онај добра починио, потражи на који на-
чин да *Хане дан заде* подигне. Ма какав
погодан посао, било у државној служби
било иначе потражио, Хане дан заде ће
имати првенство и пред везирским синовима.

Отац Дервиш-агин, *Махмудага*, био је
такођер Хане дан. Између многих добро-
чинстава он је учинио добра и оцу мога
доброг пријатеља, *Рамиз наше врањског*.
По времену Махмуд ага толико осиромаша,
да по смрти својој не остави сину своме
у наслеђе ништа друго, осим дугова: на сто
хиљада гроша, за које је неки сараф, Јер-
менин, све имање Махмудово као залогу
себи узео. Пуне три године сиротовао је
Дервиш ага, али је триљиво, без роптања,
као и сваки други Турчин, сносио своју
сиротињу, задовољавајући се оним што има.
У то време постаде Рамиз-нашин отац ва-
лијом у Рушчуку. Путујући онамо, задржа
се дан-два и у овој касаби, с намером, да
разабере што о Махмуд-аги. Сазнавши, како
је Махмуд прошао, заплака се и нареди
да му дозову Јерменина. Пренлашени са-
раф долети, као без душе, пред валију и
смерно очекиваше да чује, за што га је
звао.

— Седи! — рече му валија.

Јерменин седе.

— Знаш ли што сам те звао?

— Не знам, честити валијо. Дако сам
ти што згрешио. Људи смо, а људима је
Бог грех дао. Буди ми милостив!

— Нека! Нека! Ниси ми ништа згре-
шио, него хтедох да те припитам, би ли ми
продао за дуг имање Мехмед-агино.

— Хоћу честити пашо, продаћу ти, за
колико ми стоји у залогу.

— Добро, а ти иди, донеси танију од
имања и нека се пашине на њој да је оно
Дервиш-агино и ничије више, јер је све
исплаћено.

— Е, кад је тако, честити пашо —
рече сараф — а ја му опраштам интерес,
у двадесет хиљада гроша. Одох да донесем
танију.

На тај начин Дервиш ага, Хане дан заде, дошао је по нова до очева имања; срећа му послужила па га и удвојио, не престајући ићи трагом очевим.

Са оваковим поштовањем и подржавањем племенитости, која се над свима источњачким врлинама као висока кула над колибом подиже, постиже се још нешто. И остали, сиромашнији Турци, који не могу чинити добра и милостије у онаком размеру, у каквом их Хане дан чини, ипак развијају тај обичај у себи, а он их ошлемењава и чини, да они исти Турци, који су кадри да се најкрвавије свете противницима, кад су у миру, тако су благи и добробудни, трпљиви и тако праштају, да их у тим врлинама ни један западњак надмашити не може.

Баш тога дана, кад сам се први пут упознао са Дервиш-агом, ходао сам беспослен кроз неке махале, над којима се, са зида на зид' испреплетале стогодишње лозе, препуне крушним гроздовима, те ти изгледа, као да идеш под грозданим кровом. За мном иђаше некакав Турчин, посећи са фуруне повелику тепсију са питом баклавом, а одоздо нама на сусрет ишла је са чесме млада Срикиња и једва се мицала под благословеним теретом. Жена нам се склони с пута и стојећи смерно, док не прођемо, мани погледом на тепсију, па нехотично рече: „Баш лепа пита!“

Турчин је заустави:

„Чекај, да ти дадем мало!“

— Немој, ага, жива ти деца, немој квари.

— Нека, снахо, нека! — рече Турчин. — Била би грехота да у такоме стању пожелеш а не окусиш.

И добродушни Турчин одвали мал не половину пите и даде овој сиротици.

И тај обичај провејава кроз свакога мослиманина на Балкану. Не бива никада да се Турчин оглуши на беду ма каквога ишана; а догоди ли се и то, онда знајте да то и није Турчин већ потурчени Грк, Јерменин, Цинцарин или друга која нација, само Турчин не. Вера у награду за добротинства и витешко великодушје на ономе свету није код њих врлина језика

већ срца; она је уплетена у сваки и најтајнији кутић душе и срца Турчинова.

Хане дан не чини добра хвале ради; јер источњаци осећају, они ретко на глас хвале. То он чини из истинитога милосрђа, које му је у души. А то милосрђе унео је у њ *Коран*, то огледало практичног хришћанства. Чудите се томе, али тако је! Читајте *Коран* па ћете се и сами уверити.

Добротинство Турчина могло би се у пословицу ставити, као што је пословична и Ђорда његова. *Суров у боју, достојанствен и пажљив* на збору, *озбиљан* у дому, *великодушан* наспрам покорног, а *сажалив* на туђе беде, то вам је Турчин. Нема у сабаи једне куће, која својевољно, „севана“ ради, не издржава по какову просјакињу или сиротицу. Ни један сиромашак не ће бити без милостије отпуштен, али онај главни, кога кућа као свога редовног штићеника прима, тај има покровитељство куће. Отуда и не видите по улицама просјака, пити им чујете очајничке уздисаје, како се извијају над звуцима песме ситих и напиutih домаћина.

Овај обичај примили смо и ми балкански Срби од Турака. Сећам се, да је у нашу кућу готово свакога дана долазила нека баба, Стана Циганка, која је осим хлеба и друге попуде добијала и старог одеда за себе и своје, а у кујни је могла, као и свака гонџа, попити и црну каву. Ту штићеницу примила је моја мати у наслеђе од своје покојне мајке. Поред ове просјакиње била је још и нека сирота старица, којој је, до смрти, наша кућа што од ручка и вечере слала.

Ово добротинство своје растиру Турци чак и на животиње. Улице су им препуне паса, да их је немогуће избројати, и сваки је нас сит и весео, а за чудо, нема случаја да икоји побесни. Такав је Турчин наспрам коња и тица, у чијим песмама особито ужива, али не дао Бог да ће он тичицу извадити из њезина гнезда, те да јој слободу одузме. А човек, који је нежан према цвећу и животињама, није груб наспрам ближњег.

То вам је *Хане дан*.

Ко хоће да научи како се прави добра

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

машина, ко тражи научне спреме, нека иде на *Saint*. Али ко тежи за срцем и душом, ко хоће оног васпитања, које човека прави човеком, нека се махне Запада, његово је

место на *Истоку*, под скутима племенитога *Хане-дана*, чија ме слика загрева и заноси лепшим осећајима бујнога Истока, чије врлине никада не ће Запад схватити.

Драгутин Ј. Илић.

НОВИ СВИЈЕТ У СТАРОМ РОЗОПЕКУ.

Прича Сима Матавуља.

II.

Не могу тврдити да су ондашњи Розопечани, сви махом, истински побожни били, али је истина да су сви листом ишли на божје службе. Свакога и средњега свечаника, на вечерњи, на јутрењи, на летурђији, на весперу, на матутину, на малој и кантапој миси, на проповједи уз велики пост, итд. обје цркве бијаху дунком пуне. Стари поморски капетани, који иначе нијесу радо остављали своје терасе и своје кардипиће, у томе су предначили својима; тако исто даваху добар примјер својима: судија, комесар, и управници капеларија. Шта ћете више! доктор Зането, (средски лекар, који је вечером свирао у флауту), млад, нежењен човек, који је у свом кругу тврдио да је атеиста, а црквене обреде називао „поповским комедијама“, тај исти др. Зането својим лијеним баритонским гласом пјеваше у цркви свакога већег празника. Особито је, кажу, дивно пјевао „санктус“, а велике недјеље „стабат матер“. Због те ревности, Розопечани обију вјера бијаху на гласу и бијаху хваљени по осталим градићима. Православни владика, кад год би дошао у каноничку посјету у Розопек, увијек хоћаше рећи: „Ево ме у моме маломе Сиону! Једва сам чекао, да дођем у мој мали Сион!“

Бијаше дакле утакмица у побожности.

Најосетљивија пак бјеше утакмица међу звонарима обију цркава. На св. Фрању бијаху четири звона, а на св. Николи једно више, те чим би почело звонити на једној цркви, одмах би се одазвало и на другој, просто да човјека проглуше. Официри су „сакраментирали“ због тога непрекиднога танцарикања и говорили јавно против тога. А и грађани нијесу то могли отворено

одобравати, али се смијаху испод брка. У њеким приликама сав Розопек са зебњом очекиваше, који ће звонари више истрајати.

— Све је то чудновато! — рећи ћете — а у њеку руку и похвално, али ми не видимо у томе никакве трзавице!

То је с тога што ја почех издалека, мјесто да одмах испричам главно.

О великим празницима, који нијесу једнога дана објема вјерама, Латини су ишли у православну цркву, а православни у њихову, с једином намјером да траже што, чему ће замјерити. Уђу, н. пр. српска господа: капетан Марко, кап. Јово, шјор Глишо, шјор Симо... уђу људи у св. Фрању, и крете се својски, и клањају се лијево и десно, и сваки начини лице, да би човјек рекао: „е, ако ови нијесу побожни, онда и нема побожности на свијету!“ Мудри Латини чине им мјеста и учтиво одговарају на њихове поздраве, али испод ока добро мотре на израз лица „невјерничјех Грка“. Несрећни кооператор на проповједници сплете се и постане смијешан, као ноти човјек, који тражи да се допане и опима, који га мрзе, који траже длаку у јају. То се исто дешавало и проту и његову капелану, кад Латини дођу. Није, дакле, чуда, што су свећеници увијек раздражени били, те, кад увјерени бијаху, да се око њих патази само њихова паства, онда... већ разумије се шта проповиједаху.

Али то су ситнице. Главно бијаху литије. Послије одласка Француза из Приморја, Латини уведоше три годишње литије: на дан св. Фрање, на Брашанчево и на велики петак. Православни, по стародревном обичају, „пошаху крете“ само једном у години, око Спасова дне, и то далеко од

града, по гралицама розопечке ошине. Тада би сваки урапио и притегао опанке и понио тајин, јер ће се газити за поповима по дана хода, пјевајући: „Крст носе, Бога моле: Господи, помилуј!“ Нити се пошаше „небо“, ни свијеће, ни риниде, по попови очати јеванђеља на десетак, петнаест мјеста, па у вече врати се сви, сустали и задовољни. Али, с временом, хтједе се праввијем Розопечанима да подражавају дошљацима, те и они заведоше три литије: о Богојављењу, о Никољ-дану и о Великој Госпојини. И у свему се поведоше за Латинима. Којим су улицама ови пролазили, онуда хтједоше и православни, којим су редом они ходили, хтједоше и ови, — напријед дјевојчице, па ђачићи с ринидама, па свећеници под „небом“, па главари са свијећама, па одјељак војске, па опет главари и свјетина... Тако је трајало двије или три године, па Латини заведоше четврту литију, а православни пету. Па онда опет након двије године „царска вјера“ протрже још једну, а тада православни придадоше још двије. Даље се није могло, јер војници одлучно одрекоше своје учествовање у више од дванаест литија, — а без војске каква је парада!

Због тијех дванаест годишњих литија, Розопек је имао дванаест редовнијех трзавица, јер је ваљало, да свака литија буде љепша од „претходне њихове“, те је за сваку требало најмање недјеља дана припреме, а за сваком наступаше бар по толико дана препирке и хвалисања.

Него, све то не квараше Розопечанима сна, колико двије годишње игранке.

У Розопеку су бивале двије игранке, грађанска и војена, обје уз месојеђе.

Одличнији грађани, без разлике вјере, приређиваху своју у Бепову стану, на горњем спрату кафанском, гдје бјеху четири собе. Ради тога, три дана прије, Бепо и Мандалина изнијели би сав непотребни намјештај и сами се преселили код њекога рођака. Тада би одбор отишао ка капетану Јовану К., најбогатијем Србину розопечком, да га моли нека позајми њешто од свога намјештаја и све своје екзотично свијеће, које је старац гајио у великијем лонцима. Затијем би одбор украсио једну

од четири Бепове собе, крстивши је дворницом, и ако не бјеше већа од осталијех. Дотле је било мало трошка, али кад требаше одабрати онога, који ће отићи у котарски град, да погоди и доведе свираче; тада би, редовно, сваке године, настала начелна препирка: „хоће ли се ревена плаћати по особама, или по породицама?“ Разумије се, то би питање поставио један од нежењених, а управник царинаре (онај што је имао шест кћери), устао би први противу тога, и к њему би се придружили сви ожењени, дакле већина одличнијих грађана...

Много прије тијех пошљедњих припрема, најмање шест недјеља прије, дошла би из котарскога града једна стара кројачица са двије помоћнице, те би се настаниле код судије. Долазак тијех шваља узрокваше голему узрујаност међу женскијем свијетом. Шваље нијесу излазиле из судијине куће по вечером, мало у шетњу, готово кришом. За вријеме њихова бављења госпођа не примаше посјете. Најзад, послје неколико дана, шваље би прешле ка комесару у затвор, од њега ка приставу, па тако даље по хјераркичној лествици. Пошто свака госпођа и госпођица хоћаше да јој хаљине и по боји и по кроју што мање наликују на туђе, можете замислити на каквом је чуду била стара модискиња. А опет је била на чуду како да не ода туђе тајне, јер јој то свака на душу стави, а бијаше тврда на ријечи. Колико јој хитријех замака намјештано бијаше, колико је вјештијех извидница уходило, колико је препредене женске дипломатије улагано било око тога посла, — то већ да се не прича, докле би омркла знатна, (обично похладна, или кишна) поћ, кад би се нове новинате, сјајне тоалете појавиле у кафани „код Аустрије“. Већ с вечера разлијегаше се свирка. Фукарске жене и берекинчићи загунили би улазак с поља. Улазак је био кроз кафану. Одборници, у фракковима и залицкани, сједијаху до врата. Није им требало да буду на опазу, јер би познали на публици пред вратима, да се примиче гомилица учесника. Нови отези, као паунски репови, попадали по поду, па би брисали тијесне и стрме Бепове степенице.

Озго сријетаху улазнике најприје силна јара, помијешана са задахом од капетанова цвијећа и дуванскијем димом из пушониче; па онда, у тријему дочекиваху даме, жељне што прије да виде тоалете. Међу узајамним „ах!“ и „ох!“, међу руковањем и грљењем, укрштаваху се оштри погледи, живе муње, које немилостиво тражаху узајамне мане у одијелу, — што је изазивало особиту веселост међу официрима. Најзад, затутњили би ситни, одмјерени скокови, па би се почео трести под Бегова стана, па би одузела дрхтавица цијелу кућу, тако да би поигравало и кандилоце пред „мадолицом“, а скленице цокотаху, као зуби у грозници. Жене и берекинчићи одмакли би се до средине трга, те дигли главе, пиљећи кроз далеке прозоре. Тако су и слушкиње господскијех кућа око трга, (ако им бјеше до тога) могле тачно знати кад који пар пролијеће испред прозора, јер дерани свакога тренутка викаху: „Ено, гле, шјора Тереза са мађором! . . . Ено Вица витурова са Анзулетом . . . Јао, па и стари претур бала!! . . . Ала је лијепо видјети онога младога официра са Амалијом!“ итд.

Послије „обртнијех“ игара уредио би се кадрил, којим управљаше сухи пристав. Његов кријештави глас допираше до средине граде, те су каноник и кооператор могли јасно чути француске команде: „ан плас! . . .“, „Месје“, „медам“! . . . Шен англѐз! . . . које пристав, као прави јукљак, изговораху: „ан плас“, „мешје“, „англѐж“ . . .

У поноћи сашли би сви у кафану, да вечерају, а горе би се отворили прозори. Вечерало би се прилично хитно, али здравице трајаху дуго. Бивале су три: једна храброј војсци, од началника; друга грађанству, од мајора; трећа омладини, од судије. Послије прве отијевали би одборници са неколико госпођица химну; за другом би шљедовало громко хура! — за трећом пјеваше Тереза једну романсу, коју праћаше доктор Зането са флаутом. Па онда би опет отишли горе, и опет би

се под затресао, и цијелу кућу ухватила дрхтавица, и . . . све тако до зоре.

Сутра дан Розопек изгледаше као да је кугом поморен. Сви прозори око трга цијелога дана затворени, па затворена Бегова кафана, па нигдје берекинчића, ни пса. Али куд и камо бјеху претежнији и трајнији трагови те бурне ноћи на духове, по што бејашу на тјелеса! Најмање за петнаест дана играња бјеше главни предмет ошћег разговора по кућама, међу бришкулантима у кафани, по канцеларијама, а највише вечером на тргу. Нажалост бјеше она и извор задјевицама и раздорима, бјеше узрок да се прекидају дотле трајне срдачне везе, да се из темеља помјерају дубока убјеђења и стални погледи на свијет, — на розонечки свијет. Грађани бијаху љубоморни на војнике и осјетљиви на њихове уврједи, — њекако увијек након два три дана проналажаху се уврједи. Грађанке су баш противно мислиле о војницима. Отуда раздор између њих и људи, па би се и једни и други дијелили на безбројне огранке, те се међусобно гложиху као жути мрави. С почетка трзавица би престала у томе правцу онда, кад би стигле позивнице на официрску игрању; престала би у томе правцу, да се настави у другом.

О томе се мало шта има причати. Главно је ово: Велики број дама мијењаху једна с другом хаљине, те су тако, без трошка и дапгубе, појављивале се пред официрима у друкчијим тоалетама. Официри су били савршени угоститељи. Њихова дворница у тврђави бијаше права дворница, а побочне собе одликоваху се и простором и удобношћу. Музиканата бјеше више (четвртина војене музике) и свираху боље. Једино што грађани, сваке године, замјераху вечери, али се госпође не слагаху с њима у томе.

Попљедице војене играње не разликоваху се много од попљедица грађанске.

Ето вам, у главном, какве бијаху редовне трзавице у мирном Розопеку.

ПОУКА.

СЛАВНИ ЉУДИ У ИСТОРИЈИ И БИОГРАФИЈИ.

(ПОВОДОМ МИЛУТИНОВИЋЕВЕ СТОГОДИШЊИЦЕ.)

La storia ci trasporta nel corso delle nazioni e de' tempi: la biografia ci sofferma a mirare riflessa, quasi in chiara onda, l'immagine di coloro che con la forza della mente o dell'animo o della spada maturarono i tempi: dipinge quella le esterne apparenze, questa penetra ne' recessi del cuore La biografia dovrebbe dunque essere il fior della storia. *N. Tommaseo.*

Grosse Männer wirken nicht bloss durch ihre Thaten, sondern auch durch ihr persönliches Leben. *H. Heine.*

Историјски писци, а по њима и многи савремени, назвали и називљу често историју васпитањем народа, или, да се буквалније изразимо, учитељством живота: *magistra vitae*. Ну, има их који мисле, е би тај почасни назив много боље доликовао оној чедној, ај уједно и много интереснијој и живљој форми повиједања, што се зове биографија.

И, у истини, који је народ икада, у своме развијању, црпао поуку из прошле историје и према тој поуци свој политички и социјални живот удешавао? Допустимо чак — што је врло тешко постићи — да је та историја написана и најстрожом непристраношћу, без икаквог партизанства са стране сачиниоцева, управ, што по веле: ни по бабу, ни по стричевима. Е, па ко ће да се том златном књигом боље окористи: да ли колективна маса народа, или учени појединац?

Вјера и Бог, у свјетској је историји врло тешко наћи поуздана примјера, да се један народ витешке невоље курталисао, јали каквој заблуди избјегао, само зато, што је знао да се мудро окористи поуком, црпљеном из историје другијех народа или из своје властите прошлости. Сва крвна дјела старијех српскијех владара, који погазише закон, па се стадоше крвнички гонити,

„један другом вадић' очи живе.“

не опаметише лѣ новог српског вараштаја, нити потоње српске великаше одвратине од старих олигархијских похлена. Судбина Дечанског Стевана и цара Уроша, као да ничему не научи прогониоце српскијех књажева Милоша и Але-

ксандра, као што ни подле убице витешког књаза Михајила. А није друкчије, Бо'зна, ни на страни. Владалачко безумље енглескијех Стјуарта, те грозна трагедија, која је 30-тог јануара 1649-те Карла I. главе стала, не би кадра да обузда бијесну самовољу францускијех Бурбона, те да сачува од гиљотине окружену главу Луја XVI. Једнаки узроци дају обично повода једнакијем ефектима; и ма да се тај закон у људској повијести непрестано обнавља, изгледа као да су народи поспе слабо вољни, да се њиме окористе.

Па кад је тако слаб утицај историје, коју нам причају савременици и очевици, ил' коју нам у памети изазивљу бесамртна пѣра једног Тацита, једног Монтескија, једног Меколеја, једног Момзена, шта бисмо тек казали о оном безброју историјских дјела, која потеклоше од страначке страсти, или од плаћеног куртизанства? Помислимо само што би се са многојем на гласу историјама догодило, кад би те књиге биле написане (као што их је замислио један духовити Енглез) каквом чаровном машћу, која би подложна била да кроз извјесно вријеме ишчезне у свијем онијем тачкама, гдје је год писац што крушно слагао. Боже, колико знакараћених параграфа! Колико празнијех страница! Нестало би сијасет похвалијех и почасијех придјева, а можда би се и погрдни називи куд и камо смањили, јер људи често прегоне и у хвали и у куђењу. Читава поглавја, у којима се некоји писци упињу да нам нека дјела и неке појаве у великој људској комедији на свој начин прикажу, ишчезла би махом, као да их никада и не бјеше, пружајући тако могућност новијем тумачима, који би за то воље имали, да нам они иста дјела и исте појаве на свој (па и сасвим противан) начин објасне и протумаче.

Неправде, што их нека врста историје људству чини, и лажи, што их свијетом шири, заиста су огромне. Да не засижемо у дубоко, споменућемо само два факта, или боље два човјека, чији је карактер и утицај на среднште, у ком су живјели, историја са свијем искривила,

приказујући нам једнога као олично лицемјерство и сушту политичку хибеност, а другога као узор свију владалачких врлина. Површина је историја тако далеко отишла, да је имену првога дала значење најподлијег фарисејства, док је главни историјограф потоњег (на жалост сами Волтер) имао срца, да његовијем именом окрети цијелу једну епоху француске и јевропске просвјете. Читалац је већ разумио, да овдје имамо на уму великог секретара фијорентинске републике, Николу Махијавелу, и тако званог „блистатељног краља“ Луја XIV-ог (Le Roi Soleil). Еле, мислимо, да не ћемо преферати, кад рекнемо, да у књижевној историји нема имена, на које су се историци тако бјесомучно обарали, као на име Махијавелево. Његов је *Владалац* истицан, као урнек најпреспреденије злоће, као да збиља — вели Меколе — прије те књиге не бијаше на свијету ни једног лицемјерца, ни једног тиранина, ни једног издајника. За пуна два столећа лежале су кости Махијавелеве без икаква надгробна знака, без икакве милосрдне поште, док се напоскон не нађе један благородни Енглец, који се подухвати да достојну почаст ода највишем италијанском државнику XVI-ог вијека, подигава му пристојан споменик у фијорентинском пантеону, у храму Светог Крета.* У почетку овога вијека нашао се пак и други Енглец, на гласу књижевник и човјекољуб, који је и пером најејајније рехабилитовао успомену великог потворешка, „чијем мудрој и родољубном напрезању један потиштени народ имађаше да благодарни за пошљедњи покушај освете и ослобођења“ (Macaulay, *Historical and critical essays*.)

Што се пак француског владоца тиче, чијим именом чувени Волтер хтједе да обиљежи читаво једно столеће (Siècle de Louis XIV.), његов случај, и ако је у себи мање мрзак од Махијавелева, он опет није мање поучан за нашу тему. Луј XIV. знађаше врло дивно, да себи туђе врлине присваја, и у томе лежи сва његова заслуга. Није он друге својом свјетлошћу обасјавао, попут сунца, са којим су га његови куртизани (улизице) често упоређивали, него је, на против, он туђом свјетлошћу сјао. И тако се људи кратка вида преварише и оборише очи пред оном лажном, рефлектованом свјетлошћу. Луј XIV. бијаше патуљак и у физичном и у моралном смислу; као што је исправљао мане свога узра-

ста, наређујући дебеле поплате на ципелама и плетући узбрдо своје умјетне власи, тако је исто на туђој величини своју славу градио: Тирен, Кондè, Колбер, Лувоа, Корнел, Расин, Молијер и остали подигоше га на своја леђа, и у здравље њихова генија, кратковидна историја прозва Луја XIV-ог „великијем краљем!“

Неправде, што их историја појединцима, а на ухар појединаца чини, големе су, као што видјесмо; али су куд и камо још големије неправде, што их она чини народима. У Јевропи живи једно, по снази и истрајности заиста велико племе, ну које је из домаће своје историје, написане ad usum delphini, научило да само себе сматра узором свакога знања и умјења, звијездом водилом савколиког људства. И у своме увјерењу, е је у његовијем рукама језгра сваке уљудности, свикло је то племе, да са ужасом говори: о грозном дивљаштву Словена, о нечувеној површиности Француза, о суровој среброљубивости и себичности Енглеца. Па ипак права, непомућена историја овога узор-племена, — које, и ако не сачињава само собом једну државну скупину, онет се у мишљењу о себи прелијено слаже, — па ипак права историја овога узорплемена знала би, велимо, да нам исприча, кад би је прочистили од бајалних уметака и суфемизама, тако ужасан низ крвопиштава и беспримјерних грозота, каквијем не бисмо зар ни у каквој другој народној историји трага нашли. Да не залазимо у варварска доба, историја пошљедњијех трију вјекова приказује нам ово уљудно, просвијећено племе, окаљано непрестанијем свирјештвом и крвопролићем. Па ипак представници тога племена називљу сами себе „културтрегерима“ (носницима просвјете) и багателишу са напретком осталијех народа, особито нас Словена, које они сматрају, по свом феудалном обичају, неким нижим, непривилегисаним сојем, неспособним да се икад до њихове висине поспе. Утаман су Руси у овом вијеку починили толика чуда на умном, економском и хуманитарном пољу: они остају за њих увијек варварски Скити, грабежљиви Козаци, који се хране лојаницама, залијевају вотком и чезну за дерачином.

Не осврћемо се на ова факта, да тиме као бајаги одвратимо жао за срамоту оном дијелу њемачке штампе, која нас систематски клевета и омаловажава; него бисмо просто хтјели, да нам ко год каже, на што историја, кад она није још кадра била да тај без сумње велики и просвије-

* На овоме су споменику урезане познате и значајне ријечи: „Tantò nomini nullum par elogium.“

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

ћени народ о непобитној истини увјери, с Вишњи није само њега, мимо остале народе, прегаланштвом обдарио и снагом снабдио, да се на културном и хуманитарном пољу успјешно развија.

А овдје не ће изићи бити, да своје мишљење малко објаснимо. Одвећ би нам жао било, кад би нас когод наонако схватио и тјесногрудјем филистрима сматрао, којима се као бајаги прохтјело, да историји сваку вриједност пореку, и да сруше са пријестоља ту најплеменитију и најузвишенију међу свијем Музама. И ако их је било, који су се у тако безумне покушаје упуштали, с наше би стране смијешно било, да се за њима поводимо.

Прије свега, сматрајући историју са просто умјетничког гледишта, и као најодличнију будилицу умних и срчаних својстава, трудно би додуше било наћи међу продуктима духа људскога ништа налик на монументална дјела, што нам их у наслеђе оставише велики повјесничари од Продота и Ксенофона до Меколеја, Тијера и Момзена. Прошлост и будућност — рекао је један велики мислилац — то су једине реалности у времену, а човјек у садашњости и не живи, јер је садашњост проста обмана. Сав је живот

историја, и без писанијех или усменијех предања не би могуће било замислити ни народ, ни породицу. Потреба, коју изображен човјек осјећа, да обазна како су земаном мијесјали људеки удеси, и како све ствари

... нека неуморна сила
Са вртлога у вртлог обара.
Тер п људе и њихове раке
И потоље облике и мошти
Неба и земље преобража врјеме:

то дивно душевно напрезање, које човјека нагони да обија прошлост, сасвим је паравно и поеве слично ономе, што га подетиче да проучава безбројне свјетове у простору, земљу, на којој живи, и створове, који по њој миле.

Па није све ни у томе. Осим радозналости, која нас подетиче да историју проучавамо, ми њеном помоћу улазимо у траг и некијем општијем законима, који владају у животу народа; нити можемо равнодушно посматрати напредак, јали назадак развијених друштава и цивилизација, а да нас једнак не обузме жеља, да томе на претку или на затку и приближне узроке похватимо.

(Наставиће се).

КЊИЖЕВНОСТ.

БРАНИЧ СРПСКОГА ЈЕЗИКА.

9.) Г. Љуб. Стојановић у својој славној граматизи на стр. 45. вели: Начин погодбени прави се од времена пређашњег свршеног глагола бити и другог прошлог придева.

Једн.	1. л.	бимь или бѣхъ	}	несъ
	2. „	би бѣ, бѣсть		
	3. „	би бѣсть		
Мн:	1. „	бимь бѣхомь	}	несли
	2. „	бѣте бѣте		
	3. „	бѣ бѣшѣ		

и. т. д. Тако вели г. Љуб. Стојановић. Боже мој! Како се некад г. Љуб. Стојановић разметао својим „филологичким“ напретком да је имајући толико глупога дерзновенија узвикнуо: Миклошића је граматика im ganzen und grossen veraltet. О кенече јадни! а где си нашао да је бимь би, би, аорист него у Миклошићу? А знаш ли ти

да си ти написао граматикѹ по Лескину и знаш ли ти да Лескин каже за кондиционал овако: Er wird hergestellt durch die Verbindung des Part. prät. act. П. mit einem Hilfsverbum, das flecirt wird:

Sing.	бимь	Plur.	бимь	Dual.	бивѣ
	би		бѣте		бѣта
	би		бѣ		бѣте

Neben бимь ist бѣхомь, neben бѣ auch бѣшѣ gebräuchlich. In andern slavischen Sprachen dient demselben Zwecke der Aorist von бити: бѣхъ бѣ бѣ — бѣхомь бѣте бѣшѣ — бѣховѣ бѣта бѣте. Из овога се види да Лескин не држи бимь би би за аорист. Лескин не каже шта су ти облици бимь би би, али јасно каже да несѹ аорист. А да несѹ ти облици аорист, показао је Маретић у својој књизи Veznici u slovenskijem jezicima на

стр. 27. 28. 29. 30. Маретин је први покушао да докаже, а мислим да је и доказао да су облици бимъ би би онтатив а не аорист. Он је доказао и по облику и са синтактичкога гледишта да је бимъ би би онтатив а не аорист. На пошто је то доказао, завршио је о томе овако: Iza svega ovoga lako razumijemo, da je бимъ značilo грч. εἶναι, а реклъ бимъ је значило λέξας εἶναι или λέξαιμι (λέγουμι). Slovenski su jezici brzo izgubili optativ бимъ, би itd. Tomu je bio uzrok, što je analogija aorista быхъ најприје обlike бита, бите промijenila и биста бисте; mjesto oblika бх за 3. plur. nalazimo бшч, очевидно пораді бшч. Од биста, бисте, бшч, нје био тежак пријелаз и бшч, бшч, бшч, бшч, т. ј. и потпуну асимилацију с dotицијем обlicima aorista быхъ, а пошто се то dogodilo, mogla su se lako i ostala lica sasvijem asimilirati s aoristom быхъ. Тако је ето и свега реклъ быхъ dobila modalno значење: λέγουμι или λέξαιμι. Шта велите г. Љубомира на ово? Где вам је тај ваш хваљени напредак „филологически“, којим се ви тако јако размечете. Ми не видимо ту никаквога напретка него видимо на свакој страни у вашој граматичи велики пазадак и суште незнање.

10.) Хајдемо мало у „Брани српскога језика“. Г. Љуб. Стојановић вели на стр. 6. и 7. овако: „Неки самогласници не могу да стоје иза нечаних сугласника. — Трлени сугласници не могу да стоје иза меких самогласника. — Глас ј не може да стоји ни иза кога сугласника. — Ето тако пише у граматичи својој г. Љуб. Стојан. Архимаандрит Руварац ако буде читао ово што пишем и кад буде дошао на те реченице г. Љуб. Стојановића знам зацело да ће му „воекликнути“: О да лепог Бугарчета! Г. Љуб. Стојан. написао некакве „лекције из српскога језика“ у „Просветном Гласнику“. Ја ћу се на те лекције осврнути скорим и онда ћу г. Љуб. Стојан. очитати лекцију и показаћу му шта он све зна о глаголу моћи.

11.) На стр. 28. вели г. Љуб. Стојан.: „Овако се мења и заменица и, ie, ja, = који, је, ја чиј се први надеж употребљава само са додатком же“. Дакле и, ie, ja значи који је ја. На то се може одговорити г. Љуб. Стојан.: О брзоците један! А шта ћемо са чиј? Где је тај хваљени филологически напредак г. Љуб. Стојан. којег брани сам Јагић од „нападаја Живановићевих“. Али ја држим да ћу свезати руке браниоцима Стојановићевим самим незнањем г. Љуб. Стојановића. Где је тај хваљени напредак „филологи-

чески“ г. Љуб. Стојановића? Где се данас чиј изговара? Таковога облика прономиналнога нема данас. Некад је живео, али данас је замењен сложеним обликом чији и само се тај облик може чути у говору. Пронаминалнога облика чиј данас нема. Од слож. облика чији долази и контрахован чѣ, али тај се чује у брзом говору и у народним песмама где му је место. У књижевном пак језику има само места потпун облик чији. Као што не ће у књижевном језику српском данас нико писати нити иша нити ишо него ишао, тако исто не ће нико писати и не треба нико да пише нити прономиналнога облика чиј, јер не живи у данашњем језику, нити контрахованог облика чѣ, него ће писати једино сложен облик чији, који живи данас у језику српском. Где је год прономиналан облик изумро, свугде је замењен сложеним и као год што данас не живи облик кој него сложен који, тако исто нема данас ни облика чиј него данас живи замо сложен чији. Не треба никог да буни Вуков речник, у којем стоји чиј, а најмање г. Љуб. Стојановића који је професор и пише граматике. Он ваљда треба да зна ово добро кад другога учи а и треба да је обавештен је ли о овоме гдегод писано?

12. На стр. 47. стоји „плѣти, плевѣ“. Кад би то истина било, онда не би ваљало у јужном говору што има илѣти или јевем него морало би бити илѣти илевем, али није истина што стоји на 47. стр. плѣти илевѣ него треба плѣти плѣвѣ, зато у српском језику по јужном говору и гласи илѣти, или јевем. Али г. Љубомир само шкраба!

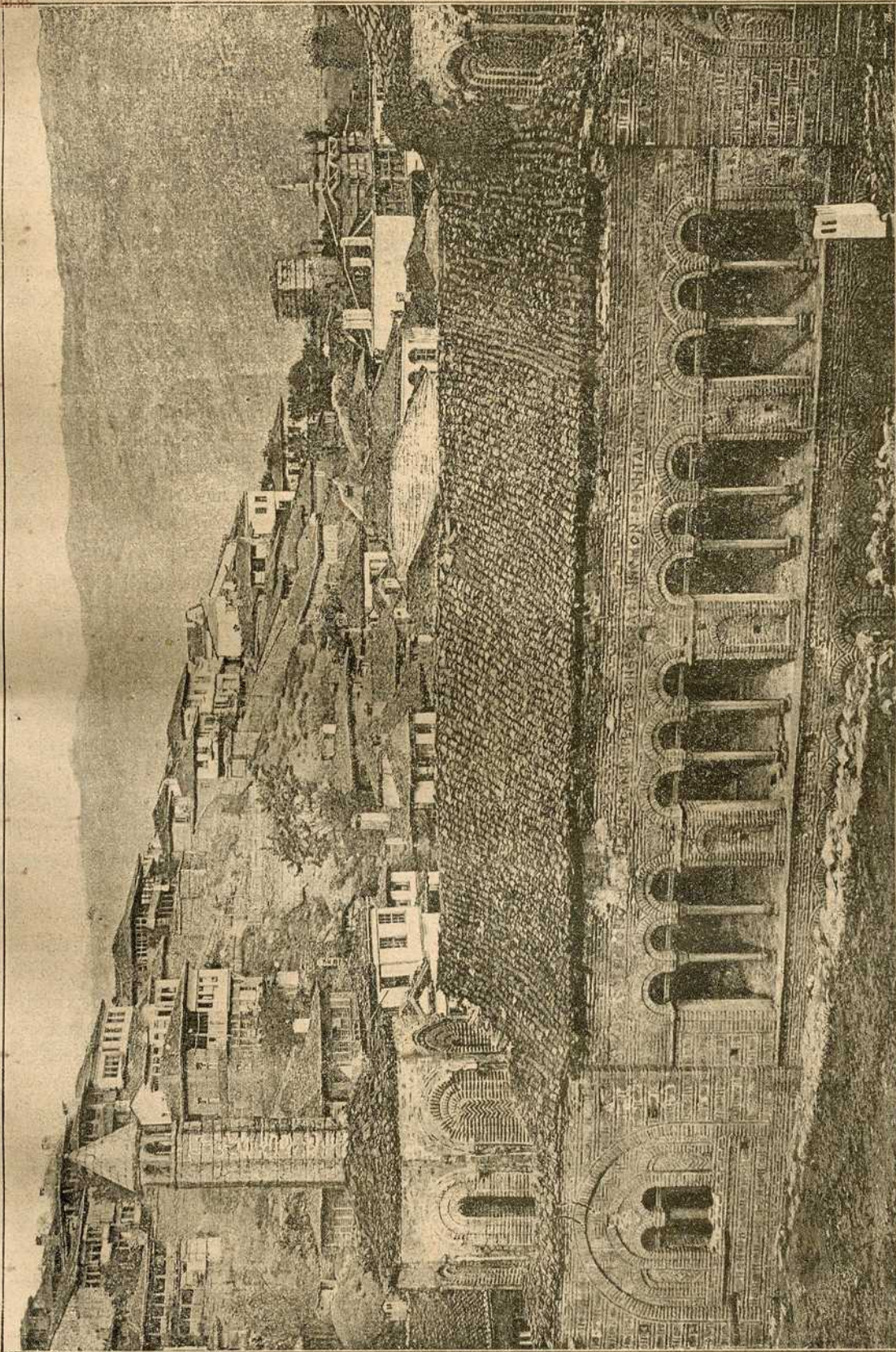
13.) На стр. 50. стоји: „жрѣхъ из жереѣ или жрѣхъ = жрѣхъ из жереѣ“. Овде је г. Љуб. Стојан. стао на већу висину него што стоји Лескин. Он мисли да се попео на Попокатебетл кад је казао жрѣхъ из жереѣ. Та која ти је корист од тога, кад носиш кадар то протумачити својим ученицима као што ти је проф. Врховац занета показао и доказао да ти те ствари не разумеш? Према губеру ваља се пружати. Попокатебетл је висок, може се добити вртоглавица. Кад се Лескин задовољава, кад каже жрѣхъ = жегѣхъ, за што се не би и г. Љуб. Стојан. задовољио тиме, па би бар изгледао скромнији.

14.) Како је јадна и траљава граматика г. Љуб. Стојан. види се и из примера, што их је додао на крају своје граматике. Тим примерима непунио је половину параграфа у својој граматичи, па се онда у један пут уморио и престао са примерима. На последњем листу од граматике

WWW.UNILIB.RS

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Некадашња саборна црква у Ориду.

протумачио је неке речи и у том је послу тако збуњен да не зна ни сам шта ради. Час узме реч у оном облику, у којем се налази у примеру н. н. пасжштей, који су пасли, възпросиш^а запиташе, обლობыза полюбил, час опет узима реч у номинативу, а не у оном облику, у којем се налази у примеру као: ликъ кор, коло, гръличништъ грлица и т. д. Тумачење речи не износи ни један читав листић. Кад се човек добро загледи у све ово, онда мора г. Љуб. Стојановића сваки сажаљавати. На од чуда да наведем са тога листића нешто, што је г. Љуб. Стојан. нашао за потребно протумачити, н. н. лисъ лисенца, одръ постела, мждрѣ мудро, сжтъ јесу, рѣдъ ред, перей поп, джбѣ дуб, кошъ котарица, свѣшта свећа, квасѣ квасац. Штета што нема још хлѣбъ хлебац. На то се не може ништа друго казати него: аферим Љубомире!

На стр. 77. долази овај пример: и принесе дѣва гръличништа богови. У тумачу долази ном. гръличништъ грлица. Ту је дакле сам г. Љуб. Стојан. из дуала гръличништа извео ном. гръличништъ, што да богме не вада него гръличништъ. А такође и гръличништъ не значи грлица него pullus turturis, а грлица је грлица.

На стр. 82. долази овај пример: Тъгда идеть и поиметь съ собою седмъ инѣхъ доухъ лощтъшь себе. У тумачу стоји лощтъшь љући. Г. Љуб. Стојан. не зна да је лощтъшь ген. плур. и да се мора превести са љући^а а ном. љући да гласи словенски лощтић.

На стр. 86. стоји: газофилакиа божија благајница. Газофилакиа *γάζοφιλάκιον* не значи „божија благајница“ него значи храмъ набдящій имѣнїя или сокровищное хранилище (вид. Лука ел. 21. ст. 1. рускослов. јев.). Seh tkammer. Дале г. Љуб. Стојан. није научно извојера „Бранича“ да треба писати *божја* а не *божија*.

На стр. 86. стоји: „архитриклиниъ кум“. Знам ја откуд је г. Љуб. Стојановић узео „божија благајница“, на знам ја откуд је и архитриклина начинио кумом. Али то се нас не тиче. Нас се овде тиче кум-Љубомир. Реч архитриклини преводи Лутер речју Speisemeister, Шенкел преводи речју Obertruchsess, Митрополит Михаило у својој трећој књизи Толковое евангелие вели: Распорядителю шира, архитриклину: слово собственно означаетъ начальника одровъ или ложей во время иршествъ и вечерей древнїе возлежали, для чего иногда устроялисе ивскїя ложи. По римскому обычаю каждое ложе устроивалось

для троихъ (триклиний), иногда для пяти чловѣкъ, и распорядитель шира или вечери називался иногда архитриклиномъ.

Из овога може г. Љуб. Стојан. видети, је ли архитриклиниъ кум или је стари сват. То је сад његова ствар.

15.) Хајде сад да отворимо стр. 5. На страни тој стоји: „Као год што код нас има *p* самогласно и *p* сугласно, пето је тако било у старом словенском и *p* и *л*. За самогласно *p* и *л* пису имали парочитих знакова него су уз њих стављали *z*^{*}, које није имало никакву гласовну вредност, него је само означавало да су *p* и *л* самогласници, н. н. крѣтити = кретити, влѣна = влна“. Овако г. Љубомир. Али г. Љуб. Стојан. написао је своју граматику по Лескину, а Лескин тако не мисли о тој ствари. Зашто је дакле ову тачку г. Љуб. Стојан. тако извео, узрок је прво што га је забунио г. Броз у својој граматици ст. слов језика, јер и г. Броз вели да су *p* и *л* сонанти. Што г. Броз овако мисли, он је у предговору своје граматике оправдао, споменивши да је гдегде одступио од Лескина, те се држао Миклошића, па је гдегде пошао и својим путем. Али је г. Љуб. Стојан. написао граматику по Лескину, а Миклошић му је застарео, дакле откуд код њега да су *p* и *л* сонанти? Отуда што га је г. Броз прво и прво забунио, друго што није могао то место у Лескина разумети, схватити и прекухати. Кад га није разумео, ево ми ћемо му га разјаснити.

Питање се то не може узети за решено, да ли у чрвъ, крѣмити, жлѣтъ, плѣтъ у рѣ, рѣ, лѣ, лѣ ѣ, ѣ имају вредност вокала или су у тим случајевима *p*, *л* сонанти. Миклошић мисли да су у рѣ, рѣ, лѣ, лѣ *p* и *л* сонанти, а како мисли Лескин, ми ћемо овде укратко изложити, јер нас то мишљење његово привлачи да би се чисто њему привојели. Он од прилике овако вели: Прасловенске гласовне групе ѣр ѣр ѣл ѣл пред конзонантима у старобугарским (стар. словен.) споменицима долазе као рѣ рѣ лѣ лѣ н. п. четвртѣ четвртѣ, плѣиъ, плѣиъ. Дакле метатеза. Питање је сад да ли ѣ *z* поред конзонаната *p* *л* имају вредност вокала као што имају и иначе кад долазе у речима, или је у рѣ, рѣ, лѣ лѣ ѣ, *z* само графички знак за вокале *p* *л*. Да се на ово питање одговори, стоји до тога како ћемо ово одредити у прасловенском језику и какве

^{*}) а зар ѣ пису „стављали“?

WWW.UNILIB.RS
УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

ћемо закључке извести из њ, који долазе у епо-меницима у овим случајевима.

а.) Прасловенски језик није имао вокала р л. То се види отуда, што у неким случајевима к, г, х прелази у ч, ж, ш чрвљ лит. kirmis, жљѣт љit geltas, а у другим случајевима грлена се не претварају у непчана, као: крѣмити, грѣдѣ. То се може протумачити, ако је био у првом случају пред р, л палаталан вокал, дакле * кѣрв — * гѣлт —, а у другом случају ако није био палаталан вокал, дакле кѣрм — гѣрд —, јер р л сами за себе немају никаквога утецаја на грлена слова, која стоје пред њима.

б.) Из прасловенскога је ѣр, ѣр, ѣл, ѣл по-стало метатезом рѣ, рѣ, лѣ, лѣ и отуда биемо могли очекивати да је нестало разлике метатезом између ѣр и рѣ, ѣр и рѣ. Али у истици разлика стоји између прасловенскога ѣр и рѣ и т. д. Јер кад би се у речима крѣвѣ, плѣтѣ, вѣскрѣѣ и чрѣвѣ, длѣгѣ, грѣдѣ ѣ и ѣ једнако изговарали, онда би се морали, кад се крајњи вокал престао изговарати у наведеним речима, заменити једнаким вокалима у свима случајевима. Али шта ми видимо? Ми видимо да из крѣвѣ постаје кровѣ, из плѣтѣ плотѣ, из вѣскрѣѣ вѣскресѣ, али никад из длѣгѣ длотѣ, из чрѣвѣ чрѣвѣ. Шта из овога излази? Из овога излази прво да се речи крѣвѣ, вѣскрѣѣ, кад се крајњи вокал њихов изговарао, несу изговарале крѣвѣ, вѣскрѣѣ; друго да је било разлике између рѣ и рѣ, лѣ и лѣ, јер иначе не би долазило у једном случају о, а у другом е као замена ѣ и ѣ. На послетку да се у речима чрѣвѣ, длѣгѣ и т. д. рѣ, лѣ друкчије изговарало него у речима крѣвѣ и т. д. Из свега овога најприличније је узети да су се чрѣвѣ, длѣгѣ изговарале чрѣвѣ, длѣгѣ дакле рѣ лѣ = р, л. Старословенски језик наследио је из прасловенскога времена и задржао је гласовне групе рѣ, рѣ, лѣ, лѣ, у којима свако слово има и свој глас, као крѣвѣ, вѣскрѣѣ; напротив пак из прасловенских гласовних група ѣр, ѣр, ѣл, ѣл пред сугласницима ишчезли су ѣ, ѣ у старословенском језику, те су р и л постали вокалима, као чрѣвѣ = чрѣвѣ, длѣгѣ = длѣгѣ. Али пошто у грчком алфавиту није било знака за вокале р, л, то је задржано и у овим случајима ѣ и ѣ уз р, л. Овако мисли Лескин о овој ствари и овога се требао држати г. Љуб. Стојановић, кад је писао граматику по Лескину.

16. Зашто г. Љуб. Стојановић зове своју граматику граматику старог словенскога језика, кад Лескин зове своју граматику граматику ста-

робугарског језика? Зашто је ово учинио, кад му је Миклошић im ganzen und grossen veraltet? Зато што је видео да тако назива г. Броз своју граматику, али тешко да ће знати г. Љубомир Стојановић разлог томе.

Из свега досад реченога излази, да је г. Љуб. Стојановића грамика испод сваке критике и школка власт у Србији учинила би велику погрешку, кад би Стојана Новаковића граматику заменила граматику Љуб. Стојановића. Ево разлога: 1.) Г. Љуб. Стојановића грамика кршти од погрешака, које је писац починио из пукога незнања. 2.) Грамика је тако кратка, нејасна, и погрешна, да је ученик не може разумети, док не би професор на сату ученицима својима све те погрешке поправио и нејасности растумачио и наново издиктирао. А то би значило целу граматику наново преписивати на сату, што из педагошких разлога није допуштено. Ученик треба да има без погрешака, потпуно, јасно написану граматику, а учитељ на сату ваља да је тумачи, разјашњава и да отвара очи ученицима, како ће што боље правила схватити из граматике. За такви је посао грамика г. Стојана Новаковића на свом месту и школска власт би јако погрешила, кад би је заменила граматику г. Љуб. Стојановића. 3.) Г. Стојан Новаковић написао је своју граматику по Миклошићу, а деоба глагола по Миклошићу особито годи практичном изучавању ма којег језика словенског. Код свију Словена примљена је та деоба Миклошића и заведена у школама наравно с тога, што је практична, што је ученици лако могу схватити, а не може се баш за њу ни казати да није и научна. За Лескинову деобу глагола, коју ни сам г. Љуб. Стојановић не разуме (вид. Врховца критику) кажу да је научнија, што је основана на презентатским основама, али је тако компликована да је штета мучити ученике њоме. А друго старословенски језик не учи се у српским гимназијама и у другим словенским гимназијама зато да се ученици играју с деобама овога или онога научника, него се учи зато, да се свесно, научно може научити српски језик, јер без знања старословенскога језика не може се свесно, научно знати ни један словенски језик. Старословенски се језик учи зато да би могли упутити ученике, које облик у српском језику ваља употребљавати, а које не. Он нам служи за мерило, којим ћемо измерити, углавити и удецити једном свој књижеван језик српски. Да се

оваки успех достигне, не стоји до деобе Лескинове него до знања старословенскога језика. А да ћемо своје ученике лакше довести до знања старословенскога језика преко деобе Миклошићеве него Лескинове, то су у најновије време показали г. Броз у својој ст. слов. граматичи и Будмани у својој руској граматичи. Броз је написао гласове по Лескину и друго још којешта, али је деобу глагола из дидактичких разлога за-
Карловци.

држао по Миклошићу, што ће значити да деоба Лескинова не годи ученицима за изучавање старослов. језика. На кад и ови људи то увиђају, којима г. Љуб. Стојан. није достоиниџ сапогъ понести, онда се падамо да ће школека власт у Србији озбиљно Љуб. Стојановића граматичи препречити пут у гимназије и као недоношчету одредити место у газофилакији на вечно сохрание за знак великога отличја.

Јован Живановић.

КОВЧЕЖИЋ.

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ.

— Добили смо писмо од „Једног између претплатника „Стражилова“, у којем одговара „Vienen“ због поруке његове (у 23. броју) дружини, која се у Бечу бави, да приликом музичке и позоришне изложбе прикаже Краљевина Марка као хрватског јунака. Вели да ће зблија то „animati strano občinstvo“, али због тога, што ће видети „пред собом живо приказано оно, о чем је већ читао у преводима од његових најславнијих цјесника.“ Доћи ће ту „slieras“ али српски снјенац, који је гулама будио и одушевљавао свој народ у данима његова страдања.“ Простор листа нам не допушта, да штампамо све што „Vienen“ пише, и пита му „један између претплатника „Стражилова“ на то одговара. Доста је и ово.

— У 122. свесци „Отаџбине“ — у свесци за Мај ове године — оцењује уредник др. Милан Јовановић пет приповедака младог приповедача Илије И. Вукићевића, што изађоше пре две године у засебној књизи, прештампане из „Стражилова“ („Све сам знаш!“ „Под багремом“), из „Кола“ („Је ли жив?“) и из „Отаџбине“ („Два растанка“, „Подсвојаче“). Јовановић вели за Вукићевића, да је „у избору својих мотива пошао здравим правцем, што га је Вук обележио, да потражи распозна и оцени благо, што још лежи у дубини душе“ српскога народа. Даље вели: Вукићевићеве приче имају махом здраве тенденције а по техничкој обради сачињавају за себе особен жанр с тога што у свакој особи његовој преовлађује више но у икојим другим етички колорит, који нас силно привлачи.

— „Јавор“ доноси у свом 22. броју из другог дела Гетова „Фауста“ први приказ другог чина у преводу Милана Савића.

— Пети лист доноси оширан реферат с јубилеја Јована Ђорђевића и саопштава силне писмене честитке, које су стигле јубилару.

— У седници филолошко-историског разреда југо-

словенске академије знаности и уметности 4. о. м. п. р. читао је др. Миливој Шренел своју расправу „О латинској поезији Јунија Ресија“, песника из кола латинских песника дубровачких прошлога века.

СМЕСИЦЕ.

(Некадашња саборна црква у Охриду,) тој, како вели Гопчевић у својој „Старој Србији и Македонији“, по положају свом најдражеснијој вароши у Турекој, јесте врло занимљива грађевина. Лежи на узаном али веома живахином друму, који води од замка к језеру, била је посвећена светој Софији а кад су Турци освојили Охрид, претворена је у цамију.

УРЕДНИКОВЕ ПОРУКЕ.

Г. Н. Микалићу и П. Сврха приче: „У магли“ иста је, као и код Тургејева у слици: „Казна Тројманова.“ Писац је хтео да јасно сними (фотографише) један страховит моменат из друштвеног живота, који је последица гнусног дела једнога убице. По вашем писму, у којем велите да нас је овом приликом перо „уваженог песника, Драгутина Ј. Илића ужаснуло“, ми видимо да је његова прича постигла своју сврху. То се и хоће. Али не бојте се, да ће она подивљати осећаје; на против, она може утицати својом грозом на гнушање према *узроцима*, који изазивају друштво да се и овим средством служи у заштити своје безбедности испред несавесних и дивљих природа појединаца.

ПОПРАВКА.

У прошлом броју стр. 350 први стубац, у 10. реду одоздо треба: 653. м. 153: други стубац, у 25. р. одозго: 1853. м. 1863., — у 33. р. „*послије*“ м. „*после*“.

САДРЖАЈ: Песништво: Коњаник дивљак, страховитник. Ти си као убав цветак. Хане дан. Нови свијет у старом Ропеку. — Поука: Славни људи у историји и биографији. — Књижевност: Бранич српскога језика. — Ковчежић: Књижевне белешке. Смесице. Уредникове поруке. Поправка.

„СТРАЖИЛОВО“ излази сваке недеље на читаву табаку. Цена му је 5 фор. а. вр. на целу годину, 2 ф. 50 н. за по год., 1 ф. 25 н. на четврт год. — За Србију и Црну Гору 12 динара на годину. — Рукописи се шаљу уредништву а претплата књижари Луке Јоцића у Нови Сад. — За Србију прима претплату књижара В. Валожића у Београду.